

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

PEDER CHRISTIAN ESKESEN

ET JÆVNT OG MUNTERT, VIRKSOMT LIV

AF

L. J. LAURSEN

SÆRTRYK AF »HØJSKOLEBLADET«

KOLDING
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI
1904

I London, paa det Kontor, hvorfra Direktøren for det kæmpemæssige Andelsforetagende »Kooperative society« leder en Handelsforretning, der aarlig omsætter 321 Millioner Kroner, staar et Billede af P. Eskesen, der i Fjor Foraar døde som Forretningsfører for »Fællesforening for Danmarks Brugsforeninger«. Hin mægtige engelske Direktør staar i Forretningsforbindelse med Lande i alle fem Verdensdele. Danmark er kun en lille Prik paa hans Kort. Det er da Opmærksomhed værd, at han har opstillet Eskesens Billede paa sit Kontor. Og det er en Ære for det lille danske Folk. Men den engelske Direktør fortæller ogsaa sine besøgende fra fremmede Lande, hvem denne danske Mand er, og han er vel heller ikke uden Aarsag i, at engelske Blade har fortalt deres Læsere om den danske Andelsmand, under hvis energiske Ledelse den danske Fællesforening i Løbet af faa Aar voksede op til en aarlig Omsætning af ca. 13 Millioner Kroner.

Det kan derfor være paa sin Plads her hjemme — mere udførligt, end hidtil er sket, at omtale den Mand, der paa saa mange Maader var med til at bygge sit Land og bl. a. bidrage til, at Danmark ifølge en Udtalelse paa en Kongres i England er blevet det bedst organiserede Andelsland i Verden.

Men naar jeg drister mig til at yde et saadant Bidrag til Bevarelse af Eskesens Minde, er det, fordi han var noget andet og mere end Handelsmand. Han var Idealets Mand. Handelen blev for ham kun Midlet til Fremme af højere Maal.

Barndom og Ungdom.

Peder Christian Eskesen er født 4. April 1853 i Lille Darum ved Ribe. Hans Fader var oprindelig Skomager. Men ved andet Giftermaal fik han en Gaard. Han var anset for at være en dygtig Handelsmand og drev en ikke ringe Kreaturhandel. Peder Eskesen har altsaa arvet sit Forretningstalent fra Faderen. Moderen var en god Kvinde. Fra hende har han nok arvet sit dybe, fromme Sind, uden at han dog hjemme fra modtog nogen aandelig Paavirkning. Moderen døde, da han var 15 Aar.

Der var ikke saa faa Børn i Hjemmet, og allerede som 10-Aars Dreng maatte han da som

saa mange andre i de Egne ud at tjene som Hyrde. Dette Arbejde havde han ikke synderlig Lyst til. Men han havde en lykkelig, aldrig svigtende Evne til at vinde de Mennesker, han kom i Berøring med. Han skal have været en ualmindelig køn Dreng, og han kunde glæde sig med de glade og græde med de grædende. Dertil kom et mildt Ansigt og et frejdigt Væsen — aldrig vigtig og aldrig genert. Saadan var han til det sidste. Da jeg en Gang priste ham lykkelig for disse Naturgaver, svarede han: »Ja, mit glade Ansigt og friske Humør har hjulpet mig gennem mange Vanskeligheder.«

Tidlig viste han god Begavelse og stor Læselyst, hvorfor Degnen tog sig af ham og gav ham privat Aftenundervisning. Eskesen lærte ogsaa at spille Violin, og ret tidlig begyndte han at gaa omkring og spille ved Julegilderne. Han blev efterhaanden uundværlig ved disse; thi han forstod at sætte Humør i de unge — og holde Raaheden ude.

Imidlertid kunde Landarbejdet ikke fange hans Interesse, og han gjorde da som mange i Vestjylland paa den Tid — tog ud som Lærer. Allerede 16 Aar gammel blev han Huslærer paa en større Gaard i Sønderjylland. I denne Gaard samledes ogsaa Børn fra Nabolaget, saa

der var en Slags Friskole. Det var ingen let Stilling, Eskesen der fik. En af Eleverne var baade ældre og større end den ny Lærer. Men ogsaa her hjalp hans frejdige Mod ham.

Han fortæller et morsomt Træk fra den Tid. Provsten havde været paa Visitats hos Eskesen og syntes godt om Præstationen. Men i Religionen havde han skrevet: »Utilstrækkelig undervist«. Eskesen blev lidt ked af det og talte med Præsten derom, og denne fik saa Provsten til at slette »u«, saa der kom til at staa: »Tilstrækkelig undervist«.

I den første Tid gik Eskesen flittig til Kirke. Men det fik han mindre og mindre ud af. Præsten i Sognet var en gammel tør og kedelig en, som ikke kunde tiltale den friske unge Mand.

Men en Dag kom Eskesen i Tale med en gammel Lærer der i Byen. Denne Lærer var Grundtvigianer — noget nær det værste, man kunde være der paa Egnen i de Dage. Og han forklarede Eskesen, hvad Grundtvigianisme var. Han fortalte om Daabspagtens Ord som det levende Ord af Herrens egen Mund, og at de grundtvigske Præsters Forkyndelse hvilede derpaa. Eskesen følte straks, at der hørte han hjemme, og allerede næste Søndag fulgte han med den gamle Lærer hen at høre en grundt-

vigsk Præst, med hvem han siden fik mange og alvorlige Samtaler, der førte ham til dybere aandelig Forstaaelse.

Altsaa i en ung Alder blev han greben af disse alvorlige Spørgsmaal, der førte ham ind i en stærk kristelig Udvikling, under hvilken Trangen vaagnede hos ham til videre Uddannelse, og efter at have været Lærer i Sønderjylland ca. 3 Aar, kom han paa Gedved Seminarium. Der var han et halvt Aars Tid, men maatte saa paa Grund af en Øjensygdom opgive Læsningen. Det var nu hans Tanke at tage paa Askov Højskole. Men L. Schrøder raadede ham til først at aftjene sin Værnepligt, hvad han ogsaa gjorde. Derpaa blev han, 20 Aar gammel, Elev paa Askov Højskole 1873 og var der to Vintre. — Han omtalte ofte det rige Udbytte af dette sit Højskoleophold, og hans Kærlighed til den danske Højskole kølnedes aldrig. Gennem L. Schrøders historiske Foredrag blev han hjulpen til paa en lykkelig og skøn Maade at kunne forene det folkelige og det kristelige.

Under sit Ophold paa Askov omgikkes han alvorlig med Tanken om at blive Frimenighedspræst og deltog i Kursuset for Teologer der paa Højskolen. Præstegerningen stod for ham

som noget af det skønneste i Verden. Det var ogsaa en Gang paa Tale, at han skulde have været Frimenighedspræst; men det blev ikke til noget. Hans »Drøm blev til Daad«. Dog glemte han aldrig sin Ungdomsdrøm, og der stak alle Dage — i god Forstand — noget af en Præst i ham.

Nu studerer en af hans Sønner Teologi.

Eskesen kom imidlertid tilbage til Lærergerningen. Fra Askov kom han til Gaardejer Niels Thomsen i Hjarup ved Kolding og blev Lærer for hans Børn. Han omtales fra den Tid som ualmindelig dygtig til at fortælle Bibelhistorie, og hans gamle Elever mindes endnu med Glæde hans bibelhistoriske Timer.

Fra Hjarup kom han som Huslærer til Gaardejer Kring i Sandby paa Aarhus-Egnen. Her traf han sammen med senere Gaardejer Jens Bak, og da denne bosatte sig i Røgen ved Hammel, fik han Eskesen dertil som Lærer for nogle faa Familiers Børn.

Her fandt han og blev forlovet med den Kvinde, der siden trofast fulgte ham i det paa Omskiftelser saa rige Liv. Hun var Svigerinde til nuværende Folketingsmand Niels Jensen Toustrup.

Røgen og Bøvling.

Kort efter Eskesens Ankomst til Røgen maatte en derværende lille Højskole indstille sin Virksomhed af Mangel paa Tilslutning. Friskolekredsen bevægede da Eskesen til at købe dens Bygninger med tilhørende Jordlod paa 4 Tdr. Land, hvorpaa kunde holdes to Køer. Og ind i dette Hjem flyttede Eskesen med sin 20-aarige Hustru i Aaret 1878. Det unge Par satte hele deres Formue, 7000 Kr., i den lille Ejendom — med frejdigt Haab om Lykke til den Friskolegerning, der skulde begyndes under faste Former, men smaa Kaar; da Tilslutningen kun var lille.

Det blev ogsaa for saa vidt lykkelige Aar, de der levede, optagne af skønne Opgaver og Tidens Rørelser og omgivne af en Vennekreds, der ofte samledes i det lille, hyggelige Friskolehjem, der endnu ligger ud til Vejen efter Røgen, idyllisk tilbagetrukken under løvrige Træers Skygge og Læ. »Vi førte aabent Hus«, sagde Eskesen ofte siden med et Smil. Men Skolen fandt for ringe Tilslutning. Lønnen var kun 532 Kr. aarlig, og der begyndte at blive en Børneflok. Efter 5½ Aars Forløb maatte Eskesen derfor opgive Gerningen og med Tabet af

4—5000 Kr. rejse til Bøvling 1884. Eskesen talte dog altid med Glæde om Opholdet i Røgen. Der voksede Førstegrøden af hans Manddomsgerning. Lyse og skønne Minder erstattede ham fuldt Tabet af Pengene.

I Bøvling var der Kamp paa alle Kanter. Der var en stærk kirkelig Rørelse. Indre Missionen flokkedes i tætte Skarer om Sognekirken, mens grundtvigske Venner langvejs fra kom til Valgmenighedskirken, hvor den Gang Pastor Jessen, nu i Ødis, stod. Der var en betydelig Friskolebevægelse. Og endelig var der stærke politiske Modsætninger i den noksom bekendte Lemvig-Kreds. Det var altsaa større Forhold, Eskesen her kom ind i. Men han fandt straks en trofast Støtte i den bekendte Mads Agger, der ejer en Proprietærgaard i Bøvling og har været den bærende Kraft i Valgmenigheden og Friskolen, som han har ofret flere Tusinde Kroner paa.

Skolegerningen i Bøvling Friskole var betydelig. Der var en Mængde Børn, saa Fru Eskesen maatte hjælpe til i Skolen. Nu følte Eskesen sig paa sin Plads — fuldt op af Arbejde inden og udenfor Skolen, mange Venner og utallige Gæster. Eskesen indøvede med dem gamle og ny Sange, oplæste Digterværker, fik interessante

Samtaler i Gang — og ved festlige Lejligheder leverede han Musikken.

Ogsaa de økonomiske Forhold blev bedre. Var Lønnen end ikke stor, 800 Kr. og Jord til to Køer, især naar tages i Betragtning den store Gæstfrihed, slog det godt til. Det strømmede ind med Gæs, Høns og andre Ting, som fylder op i et Spisekammer.

Eskesen kom snart med i Løsningen af de mange Opgaver udenfor den stille Skolegerning. Han kom ind i Amtsskytteforeningens Bestyrelse, og, hvad der fik større Betydning, han blev Formand i Bestyrelsen for Venstrevælgerforeningen i Lemvig. Han var nu aktiv Deltager i den politiske Kamp, som rasede i Firserne. Og den granvoksne, unge smukke Friskolelærer med det lyse Blik og den frejdige Tale fandt let Ørenlyd og Tilslutning. Ham maatte man altid have med. Og der blev snart Tale om at opstille ham som Venstres Kandidat i Lemvig. Han har forøvrigt flere Gange siden modtaget Opfordring om at stille sig — sidste Gang fra Slagelse, da Køedt trak sig tilbage. Eskesen havde nok en dulgt Lyst til at blive Politiker. Men Forholdene førte ham udenom.

Imidlertid blev han greben af Brugsforeningstanken. Købmændene der paa Egnen var ublu

dyre med deres ofte mindre gode Varer, hvad navnlig gik ud over dem, der kun kunde købe i mindre Partier. Og da der var mange Smaafolk der paa Egnen, fik Eskesen oprettet en mindre Vareindkøbsforening i Bøvling. Varerne blev sendt til Friskolen og der to Gange om Ugen uddelte til Medlemmerne. Mads Agger og Fru Eskesen forestod Uddelingen, mens Eskesen førte Regnskabet. Kort Tid efter blev der oprettet en regulær Brugsforening i Nabosognet Fjaltring — med Eskesen som Regnskabsfører.

Vareindkøbsforeningen i Bøvling vandt imidlertid stor Tilslutning. Man flyttede fra Friskolen til Forsamlingshuset med Uddelingen, og før man vidste af, var der en Brugsforening med egen Bygning og Uddeler, mens Eskesen vedblev at være Regnskabsfører. Han var saaledes bleven Regnskabsfører for to Brugsforeninger. Men andre saa lidt som han selv anede, hvilken kolossal Virksomhed han derigennem skulde forberedes til.

Kolding—Aarhus.

I Bøvling fik Eskesen en Mavesygdom, der gjorde det besværligt for ham at passe sin Skole. Man fik da Brug for ham i anden Gerning.

Der fandtes paa den Tid, i 1887, 80 Brugs-

foreninger i Jylland, og, som Eskesen skriver i et Brev fra de Dage, »de breder sig som Paddehatte«. Man fandt da paa at forsøge en Sammenslutning af samtlige jydske Brugsforeninger til Fællesindkøb. Sjælen i dette Foretagende var Severin Jørgensen, en Broder til »Højskolebladets« Redaktør. Severin Jørgensen ledede allerede i Slutningen af 1887 5—6 Brugsforeninger i Koldingegnen, og han omtales i et Brev fra Eskesen af 11. Oktober 1887 som »et dygtigt Menneske, Handelsgeni og fagmæssig uddannet«. »Den 28. Oktober«, skriver Eskesen i ovennævnte Brev, »skal vi have Møde i Silkeborg for at faa truffet en Ordning« med Hensyn til Sammenslutningen.

Hvorom al Ting er — Sammenslutningen mellem 28 Foreninger kom i Stand med Severin Jørgensen som Formand, mens Eskesen blev Bogholder. I Aaret 1888 flyttede Eskesen til Kolding, hvor man havde oprettet Fællesindkøbsforeningens Kontor, og dermed gik han for bestandig fra Friskolen og ind i Handelsverdenen. Man behøver ikke at fortælle, at det var til stor Sorg for Bøvling Friskolekreds. Der findes næppe mange Lærere i Landet, som har været saa afholdt og mindes med saadan Kærlighed som Eskesen.

Det første Aar i Kolding var navnlig i økonomisk Henseende sikkert det haardeste, Eskesen og hans Hustru har oplevet sammen. De kom dertil med fire Børn, men havde allerede et halvt Aar efter det femte. Og Lønnen var forholdsvis lille — 1200 Kr. Med den skulde alt klares. Det var noget ganske andet at bo i Byen end paa Landet, hvor de var kommen saa meget lettere til baade det ene og det andet. Men til de økonomiske Vanskeligheder kom naturlig ogsaa Ængstelse for, at Forretningen ikke skulde gaa. Forretningens første Aarsopgørelse var vist ikke saa gunstig. Der havde været en Omsætning af ca. 200,000 Kr., men kun et ganske lille Overskud. Det gik dog, og allerede Aaret efter tog man Mod til sig og oprettede Hovedkontor i Aarhus, medens der blev Filial i Kolding.

Eskesen skulde være Forretningsfører i Aarhus og ankom med Familien dertil i 1889.

Forretningen gik nu rask fremad. Men derved vaktes Købmændenes Opmærksomhed. De blev snart klare over, at Fællesforeningen rummede en stor Fare for deres Eksistens, og de rejste derfor en stærk Kamp mod den. I Bladartikler gjorde de Grin med, at »en forhenværende Landhandler og en Friskolelærer« vilde optræde som Grosserere.

Det har sikkert ikke altid været let for Eskesen. Han sagde ofte siden: »Det var et rent Vidunder, at det gik. Det var jo dog lidt, jeg kunde til at begynde med. Men det har hjulpet mig, at jeg har kunnet spørge Folk til Raads, og der har altid været nok, der vilde hjælpe mig.«

Men der var noget mere, der hjalp ham over mange Vanskeligheder, nemlig hans vindende Væsen. Man kunde se sig glad i ham. Da han var i Bøvling første Gang for at søge Pladsen som Friskolelærer, overværede han Indvielsen af Lemvig Valgmenighedskirke. Provst Bluhme holdt Indvielsestalen. Men efter Indvielsen gik han straks ned i Kirken til Eskesen og spurgte ham: »Hvad er Deres Navn? Jeg kunde ikke lade være at se paa Dem, og jeg har set mig glad i Dem.«

Endelig havde han ogsaa en egen Styrke i at vinde Folks Tillid ved selv at vise dem Tillid. Han sagde ofte: »Man maa ikke *kræve* Tillid og Kærlighed, men bede derom ved først selv at vise Tillid og Kærlighed.« Det er en ret udbredt Mening, at Handelsmændene snyder og bedrager over en lav Sko, og at man ingen kan stole paa blandt dem. Eskesen dannede selv en hæderlig Undtagelse. Men ved at tale

med ham om Handelsmændene, fik man uvilkaarlig ogsaa et andet Syn paa dem. Han viste dem selv stor Tillid, kunde lægge en hel Handel i deres Haand og fuldstændig stole paa, at de gjorde deres Bedste. Paa den Maade vandt han mange Grossereres Tillid, Agtelse og Venskab.

Han er saa at sige aldrig bleven snydt. Dog gik det galt en Gang. Politiassistenten i Aarhus, som var anset for en velhavende Mand, kom en Dag til ham paa Kontoret og vilde laane 500 Kr. Eskesen anede ikke noget galt. Manden fik Pengene, men blev et Par Dage efter anholdt for et stort Bedrageri, blev imidlertid syg og anbragtes paa et Hospital, hvor han hængte sig i en Gardinsnor. Eskesen mistede sine 500 Kr. — et haardt Slag, da han endnu kun havde en mindre Løn.

Men idet Eskesen ved selv at vise Tillid vandt mange større Handelsmænds Tillid, kunde han ogsaa sige dem Ting, som andre nok skulde lade være. Jeg vil ikke tale om, at han aldrig ved Handelsmændenes selskabelige Sammenkomster gik med til noget usømmeligt, men at han tværtimod endog holdt andre tilbage. Det er i den Henseende betegnende, at mere end een Grossererfrue kunde sige: »Naar min Mand er

i Eskesens Selskab, er jeg altid rolig.« Men jeg har selv været Ørenvidne til, at Eskesen i en lille Kreds af Handelsmænd, til Dels Grosserere, har udviklet sit Livssyn. Det kunde han gøre som maaske ingen anden i vort Land overfor en uforstaaende Kreds. Han forstod at kalde paa det gode i Mennesket, vel fordi han troede paa det. Jeg hørte ham saaledes en Gang i et Selskab sige til en Grosserer: »De forstaar mig ikke endnu. Men De er i Drift; De *vil* det bedste, og derfor skal De nok en Gang komme til at staa — med det Syn paa Folkeliv og Kristendom, som jeg har faaet gennem Grundtvig.« Der blev dyb Stilhed i Selskabet, og der var faa, i hvis Øjne der ikke blinkede en Taare.

Imidlertid var det dog den inderlige, dybe og enfoldige Gudsfrygt, der var hans største Hjælp i de mange Vanskeligheder, hans omskiftelige Liv førte med sig, og som gav ham frejdigt Haab til stadig at tage fat paa det ny, som frembød sig for ham. Hans Vennebreve indeholder i den Henseende mange skønne Træk.

»Kære Venner! Hver Gang vi beder et Fadervor og beder Gud velsigne vore Venner baade fjern og nær, da tænker vi paa jer. Tænk og-

saa paa os og lad vore Bønner mødes for Gud Faders Trone.«

»Julen er jo Hjemmets Fest, og i Julen kan de bedst sammen, som er kommen hinanden nær og er bleven hinandens fortrolige Venner, og sikkert er det, at i Juletiden er Savnet størst af dem, man holder af, og som man er nødt til at være skilt fra. Men har I derovre og vi her blot en lille Smule stemmet paa Julesalmen med Tak for Julegaven, saa er vor svage »Lallen« dog nok naaet frem og smeltet sammen og har lydt som en Sang i Guds Øren, og han baade da, nu og fremdeles ser med Velbehag ned baade til jer og os og alle, der staar sammen med os paa samme Troens Grund, og tager os, som vi er, syndige Mennesker, og hjælper os til Rette hver især, saa vi bedre og bedre maa forstaa os paa at holde Jul og rigtig sige Tak for al hans Ejegodhed imod os.«

»Naar jeg i dette Øjeblik tænker paa jer tænker jeg paa Verset:

Mødes Blik med Blik ej mer,
er de kære Smil bortfløjne,
Blik og Smil, som ingen ser,
mødes dog med Sjælens Øjne.«

»Han, som altid hører Bønner, selv det svageste Suk, vil sikkert velsigne jer.«

»I maatte af med jeres lille Arne, min søde lille Ven! Ham skal vi altsaa ikke se mere her hjemme. Men der hjemme i Guds lyse Himmerig,

hvor alle vi skal sammen bo,
som did fandt Vej i Jesu Tro,

der skal vi se ham og ogsaa nok genkende ham.«

Denne inderlige, barnlige Gudsfrygt gjorde Eskesen god og gjorde ham glad. Hans Smil var ægte.

Søndagen var hans bedste Dag — baade Hviledag og Helligdag. Da gik han i Kirke. Han rørte ikke en Smule ved Forretningen den Dag, for han troede ikke paa, at der kunde blive Glæde og Velsignelse af at arbejde om Søndagen. Ja, han gik ikke blot selv i Kirke, men havde en mærkelig Evne til at faa sine nærmeste og navnlig sine Børn med. Han var jo selv glad for at komme der. Og hvad Forældrene virkelig er glade for, gaar Børnene gerne med til. Eskesen hørte ikke til dem, der maa jamre sig over Børnene, fordi de gaar deres egne Veje.

Naar man saa Eskesen sidde paa sin bestemte Plads i Kirken om Søndagen med Hustru og en hel Række Børn ved sin Side, kunde

man se paa ham, at han var glad, og hans Blik til sine nærmeste var en Opmuntring til ogsaa at være det. Men hans Søndagsglæde kastede Lys over Ugens seks Arbejdsdage. Han kunde midt i den største Travlhed standse en Ven paa Københavns Gade, lægge Armen om hans Skulder, se ham i Øjet og sige med sit ejendommelige Smil: Det var en dejlig Dag i Søndags! vi har det godt i vor Menighed, ikke sandt!

Det var ikke blot Kirken, han flittig besøgte. Han var med overalt, hvor der lød et godt Ord. Eskesen havde faaet et ungdommeligt Sind og et glad Hjerte i Vuggegave. Den Skat satte han ikke til i Livet, men forøgede den ved stadig at søge til Foryngelsens og Glædens Kilde, som han først og fremmest fandt i Herrens levende Ord ved Daab og Nadver, men ogsaa i det meget gode og skønne, som har sit Udspring fra Gud.

Han blev ved at være ung, var ung for sine Børn og kunde derfor let faa dem med. Adskillige Forældre har her noget at lære.

Med ungdommelig Interesse omfattede han ogsaa alle Livets Spørgsmaal, baade gamle og ny. Besøgte man ham, havde han altid en god Bog ved Haanden, og Samtalen kunde, før man

vidste af, ende i en lille Bibeltime. Han havde læst meget i Bibelen og var velbevandret i vor religiøse Litteratur. Man havde rigt Udbytte af at tale med ham om aandelige Ting. — —

I Aarhus sluttede han sig naturlig til Valgmenigheden og hørte Teilmann, som blev hans gode Ven, ligesom han i det hele levede sig nøje sammen med den grundtvigske Vennekreds dér. Eskesen var anlagt for Venskab.

Forretningsarbejdet optog ikke alle hans Kræfter. Han fik Tid til at være med baade i det ene og det andet. Han blev saaledes Kasserer for Valgmenigheden i Aarhus og Medlem af Højskoleforeningens Bestyrelse.

Imidlertid kom det til en Sammenslutning mellem »Fællesforeningen for de jydske Brugsforeninger« i Aarhus og »Fællesforeningen for Øerne« i København, hvor Hansen-Ølstykke var Formand og Højesteretssagfører Svend Høgsbro Sekretær, og Eskesen blev nu valgt til Forretningsfører for hele Foreningen og maatte derfor flytte til København i Februar 1896.

Eskesen hørte til de gode og lykkelige Mennesker, der holder af lidt Fest i Livet. Opholdet i Aarhus skulde derfor naturlig afsluttes med en Festlighed. Der var jo ikke Raad til store Udgifter; heller ikke stod Pladsen i Forhold til

Vennernes Antal. Der skulde ca. 70 med. Men saa blev det ordnet saaledes, at der blev drukket Kaffe i Stuelejligheden, hvor Eskesens gamle, trofaste Venner Chr. Bruuns boede (Bruun er nu Bestyrer af Fællesforeningens store Manufakturlager i København), og danset i Eskesens Lejlighed paa 1. Sal, hvor Eskesen selv leverede Musikken. Det var nok sidste Gang, han optraadte ved festlig Lejlighed med sin Violin.

København.

I København kom Eskesen ind i ny og større Forhold. Han kom i personlig Berøring med Landets største Handels- og Pengematadorer og kom ind i Børslivet. Men han kom godt igennem det, fordi han altid var naturlig, altid sig selv.

Forretningen tog nu ogsaa et enormt Opsving. Man traadte i direkte Forbindelse med det udenlandske Marked, oprettede egne Fabrikker og byggede i Ny Toldbodgade i København de kolossale Lager- og Kontorbygninger, der kostede en halv Million Kroner og har vakt Beundring selv i Udlandet, mens Omsætningen voksede i rivende Fart, de senere Aar med ca. 1½ Mill. aarlig, til den naaede ca. 13 Millioner det sidste Aar, Eskesen levede. Nu er den jo op imod 20 Millioner Kroner.

Men det ligger udenfor Opgaven at komme nærmere ind herpaa. I hvert Fald skulde saa udredes det meget, Severin Jørgensen, Bestyrelsens Formand, har taget Initiativet til.

Det vil imidlertid forstaas, at Eskesen som Forretningsfører eller Direktør havde meget at tage Vare paa. Dog havde han jo mange gode Hjælpere til sin Raadighed. Fællesforeningens Personale er udsøgt solidt. Og det er naturligt, at Eskesen især fandt Støtte i sin Svigersøn, Martin Christensen, der blev Fuldmægtig i Foreningen og nu sammen med den tidligere Bogholder Pedersen er Eskesens Afløser som Forretningsfører.

Han kunde derfor faa Tid tilovers fra selve Forretningen til at rejse ud over Landet og gennem Foredrag vække Interesse for Andelssagen. Med sit Tillid indgydende og vindende Væsen var han som skabt til denne Virksomhed. Desuden var han jo godt kendt i grundtvigske Kredse Landet over, saa han blev overalt vel modtaget, baade i Forsamlingshuse og paa Højskoler.

Hans Rejsevirksomhed har været af allerstørste Betydning.

Eskesen var nemlig ikke blot Handelsgeni, men havde Begavelse som Folkeopdrager, hvil-

ken Begavelse var bleven udviklet under Friskolearbejdet, i Skyttesagen og de mange andre Ting, han havde haft med at gøre.

Hertil kom, at han havde sit Maal — at hjælpe sit Folk ind i en god menneskelig Udvikling. Naar han vilde hjælpe de mindre bemidlede til billigere og bedre Varer, saa var det ikke blot for at bedre deres økonomiske Stilling, men for derigennem at hjælpe dem til aandelige Livsnydelser, de ellers var udelukkede fra.

Det var hans Maal gennem Andelsbevægelsen at opdrage Folk til »Selvbevidsthed og til Selvagtelse«, saa de kunde tage sig sammen og fly det onde og søge det gode. Det gjaldt ikke i første Linie om, at Fællesforeningen blev en indbringende Forretning, men at den blev et Middel til Folkeopdragelse.

Dette Ideal holdt Eskesen fast ved til det sidste. Da nogle Pengemænd en Gang — ja for Resten flere Gange — søgte at faa ham bort fra Fællesforeningen og med ind i privat Forretning, og en Ven sagde til ham, hvorfor han ikke gjorde det, da han derved vilde kunne tjene meget mere, svarede han: »Ja, men saa svigtede jeg jo mit Ideal!«

Man mindes gennem disse Ord om den Mand, der sagde: »Sit Fædreland skylder man alt.«

Et Eksempel paa, hvorledes Eskesen kunde tale som Folkeopdrager:

I en Artikel under Overskrift *Kreditdjævelen* citerer han følgende Udtalelse af en af den engelske Fællesforenings ledende Mænd:

»Der er mange Mennesker, som næppe ved, hvilken skrækkelig Ulykke Kreditsystemet rummer. Der er mange, som har den allerstørste Skræk for Drikkeri og ved god Besked om Drukkenskabens Følger; men de samme Mennesker kan tage sig det grumme let, naar Talen er om at købe paa Kredit og gøre Gæld, og dog er det saaledes i dette Land, at næst efter Drikkeondet bliver Kreditsystemet Nr. 2 i Rækken med Hensyn til demoraliserende Indflydelse paa Folket.«

Og Eskesen fortsætter nu selv, at Kreditsystemet er den Djævel, »som paa saa mange Maader frister, forfører, gør afhængig, piner, demoraliserer og ødelægger.«

»I Stedet for Velsignelse bringer den Forbandelse med sig.«

»Gør en Brugsforening ikke andet godt end dette ene at lære sine Medlemmer at sætte Tæring efter Næring, ikke at købe mere, end de kan betale, og aldrig gøre Gæld, da er det alligevel noget saa stort og godt, at alle ædle

Mennesker, der har noget tilovers for deres Medmennesker, maa fryde sig derover og støtte en saadan Bestræbelse, der kan hjælpe alle dem, der trænger haardest til Selvagtelse og Selvfølelse, gøre dem uafhængige og give dem Mod til at leve Livet, der ellers kan være fortvivlet, men som saaledes faar lidt Solskin over sig og bliver værd at leve. Det er Selvhjælp i allerbedste Forstand, og Hjælp til Selvhjælp er den allerbedste Maade at yde Hjælp paa af dem, som er bleven betroet mere end andre og har faaet noget at hjælpe med.«

Denne Udtalelse er al Opmærksomhed værd og stemmer godt med, hvad Paulus siger om Nøjsomhed, der sammen med Gudsfrygt nævnes som en stor Vinding. Det bliver saa som saa med Gudsfrygten, naar Nøjsomhed — at sætte Tæring efter Næring — ikke er med.

Ogsaa i Udlandet slog Eskesen til Lyd for Andelstanken i Almindelighed, men gjorde ogsaa de fremmede bekendt med Andelssagens Udvikling og Stilling her hjemme, og det paa en saadan Maade, at mange Udlændinge fik Lyst til at gøre sig nærmere bekendt med den danske Fællesforening, som baade i Sverige og i England er bleven Genstand for stor Opmærksomhed, selv om den ifølge Sagens Natur er lille

i Sammenligning med den engelske, der som allerede nævnt, har en aarlig Omsætning af 321 Millioner Kroner.

I 1900 ønskede man i Sverige oprettet en Fællesforening, og i den Anledning blev Eskesen kaldt til Stockholm for at give Oplysninger om, hvorledes man her i Landet havde grebet den Sag an. Eskesen gav da den danske Fællesforenings Historie, der, skriver den svenske Beretning om Kongressen, blev hørt med spændt Interesse.

Eskesen sluttede sin Tale med at sige:

»Tænk paa den lille fordringsløse Begyndelse for 12 Aar siden med 28 Foreninger; nu er der 570.

Før lo man af og gjorde Nar af Landhandleren og Skolelæreren; nu indrømmer vore Modstandere og de dygtigste og mest indflydelsesrige Mænd indenfor den danske Handelsstand, at Fællesforeningen er vel organiseret og dygtig ledet, og man viser os al mulig Agtelse.

Før var Købeevnen lille, og alt gjordes for at hindre os i at købe paa første Haand og fra de bedste Pladser. Nu er vi paa mange Omraader de største Købere i Danmark; alle Skranker er faldne. Verdensmarkedet ligger aabent for os.

Dette er Sammenslutningens store Magt, bygget paa Sandhedens og Ærlighedens sikre Grund, som har ført vor Sag til Fremgang. Det er en stor Lykke og Glæde at have været med i dette Arbejde.

Naar nu vore svenske Brødre vil forsøge at samle Landets Brugsforeninger til en stor Partihandelsforening for fælles Indkøb, saa vil jeg hjertelig ønske dem Lykke; og jeg tror, at det lille Danmark i det Stykke kan række sin store Broder en hjælpende Haand. Vi ønsker, at det maa ske, og haaber, at De ikke er for store til at tage mod Hjælpen.

Vi vil alle høste Fordel af, om vi, Danske, Svenske og Nordmænd, ogsaa paa Andelsomraadet faar et Samarbejde.

Dette er praktisk Skandinavisme. Sammenslutningen kan og bør bevirke, at vi sætter Skulder til Skulder og løfter i Flok.«

Eskesen vandt trofaste Venner i Sverige for den Hjælp, han ydede dem i Arbejdet for Brugsforeningssagen. Ogsaa Svenskere har udtalt, at Eskesen var en Mand med Idealer og Sans for Folkets aandelige Udvikling.

I 1901 var Eskesen i England til en international Andelskongres i *Middlesborough*, hvor der var mødt 15—16,000 Udsendinge. Ved

denne Kongres maatte Eskesen tale, og hans Tale blev hilst med Haandklap og Bifaldsraab. Et engelsk Blad skriver meget anerkendende om den Tale, Eskesen ved den Lejlighed holdt paa Engelsk.

Ogsaa i disse store Omgivelser var Eskesen sig selv og sit Livssyn tro. Han udtalte i sit Foredrag bl. a.:

»Jeg har Lyst til at fortælle Dem, hvad det er, som har gjort, at vi i Danmark saa dygtig og godt har kunnet tage Andelssagen op. Vi har i Danmark haft en meget god Mand, Biskop N. F. S. Grundtvig. Han har rejst en Skole for vort Folk, »Den danske Folkehøjskole«, og der har vore unge Mænd og Kvinder, særlig vore Bøndersønner og Bønderdøtre, lært at blive dygtige og oplyste Mennesker, saa de er i Stand til at tage enhver god Sag op, der kan være til Lykke for vort Land. Denne Mand, Grundtvig, har da ogsaa lært os at vende Blikket mod England før til noget andet Sted, naar vi ønsker at lære Dygtighed og Fremskridt. Han kom til England for over 70 Aar siden for at lære Engelskmændene at kende og søge at finde Fodspor af de gamle Danske her.

Han var meget forbavset over al den storslaaede Virksomhed, han fik Øje paa herovre,

og han blev meget flov, da en Engelskmand spurgte ham, hvad vi gjorde i Danmark, og han maatte svare: »Vi gør ingenting, fordi vi er bange for at gøre noget galt«. Hertil svarede Engelskmanden: »Herovre har vi gjort den Erfaring, at vi ofte ved at gøre noget galt lærer at gøre noget rigtigt en anden Gang«. Grundtvig sagde, da han kom hjem: »Engelskmanden har Ret, lad os prøve«. Dette Ord, »lad os prøve«, havde han hørt saa ofte herovre, og han sagde: »Det er godt Ord«. Og vi har lært af ham, vi har faaet et dygtigt Folk, som har faaet Mod til at prøve alt og vælge det bedste!«

Det var ikke ilde, om vi havde mange, der saaledes kunde tale om Danmarks bedste Mænd, naar de kom ud blandt fremmede!

Ærkebiskoppen af Durham bad Bordbøn ved den store Fællesspisning, hvormed Kongressen begyndte, han var Hovedtaleren ved Festens Aabning, har rimeligvis ogsaa hørt Eskesens Tale og har i saa Fald maattet faa Respekt for denne Biskop Grundtvig som den store Folkeven og Folkeopdrager.

Under en Sejlads, Kongressens Deltagere foretog, maatte Eskesen synge danske Sange. Han blev belønnet med Bifaldsklap. Men det var

jo ogsaa den danske Friskolelærer fra Røgen og Bøvling, der sang. Det vidste de fremmede ganske vist ikke. Men de blev grebne af Sjælen i hans Sang.

Ogsaa i det mægtige England vandt Eskesen Venner. Efter hans Død blev der skrevet i et engelsk Blad, at han vilde blive savnet som en *international* Støtte for Andelsbevægelsen.

Hvilken Lykke dog for den danske Brugsforeningsbevægelse, at den har haft en Mand som P. Eskesen — for ikke her at tale om Severin Jørgensen —, der ikke blot selv var Talsmand for alt godt og ædelt, men ogsaa sørgede for at faa Medhjælpere af den samme Aand.

Fællesforeningen kunde jo nok fra Begyndelsen være falden i Hænderne paa Mænd af en anden Aandsretning, saa den i det lange Løb var bleven til Forbandelse i Stedet for til Velsignelse for de mange Hjem.

Efter at være kommen til København sluttede Eskesen sig til Valgmenigheden og Højskoleforeningen der, og snart fandt han sig en lille Vennekreds, som han delte Livssyn med. Han fik ogsaa snart sit eget Hus derovre, Villa »Vennely« paa Frederiksberg. Dette Hjem var i Sandhed et »Vennely«. Det glemmer Børnene,

som der voksede op, ikke, og det glemmes ikke af de Venner, som der fandt Ly. Der var saa fredeligt og tyst — og dog saa muntert. Det var som paa Læ- og Solsiden af et tætløvet Træ i Hjørnet af en Skov, hvor Fuglene samles til Fest.

I de første Aaringer af Opholdet i København var Eskesen naturlig meget optaget af Forretningen. Men efterhaanden som han fik mere Magt over den og følte sig mere hjemme der ovre, fik han Lyst til ogsaa at være med i Arbejdet for det grundtvigske Livssyns Udbredelse iblandt den københavnske Befolkning. Han vilde gerne være med til at vinde den københavnske Ungdom for Højskolen og Kirken. Han var glad, hver Gang der blev kaldt ad ham. Og der blev ofte kaldt. Han troede selv, at der nu var noget for ham at gøre i København.

Han saa med Sorg paa, hvor mange unge Sjæle, med rige Muligheder i sig, der gik til Grunde under det vilde Levnet paa Knejper og Varieteer. De maatte kunne vindes! Og han, der var bleven vundet for Livet ved at komme ind i de grundtvigske Kredse og selv i Røgen og Bøvling havde været med i Arbejdet paa Ungdommens Vækkelse til folkelig og kristelig

Bevidsthed, troede fuldt og fast paa, at skulde den københavnske Ungdom vindes for det danske Folk og Menigheden, maatte det ske gennem en ægte grundtvigsk Forkyndelse, der med rene og rige Farver kunde afmale det sande menneskelige som *det,* der skal forløses, oprejses og frelses.

Men, det var ham en stor Sorg, at den grundtvigske Bevægelse, der var udgaaet fra Hovedstaden, endnu havde saa ringe Kraft der ovre, og at saa mange pyntede sig med Grundtvigs Navn uden at have nogen virkelig Forstaaelse af hans folkelige og kirkelige Anskuelse. —

Ogsaa i Valgmenigheden begyndte han at gøre sig gældende, og der var stærk Tale om at vælge ham ind i Menighedsraadet. Der var i det hele mange, der med stor Forhaabning saa hen til hans rige Arbejdsevner og ædle Aand.

Stor var derfor Sorgen over, at han saa pludselig blev reven bort.

Som før nævnt fik han i Bøvling en Mavelidelse, der vel gav een Anledning til, at han opgav Skolegerningen. Efter at være kommen til København, blev han atter syg og havde næsten daglig Hovedpine i to Aar. Hans Tilstand var meget betænkelig. Men efter en Kur

i Karlsbad og efter en senere Næseoperation, vandt han sit Helbred tilbage og kom til at føle sig bedre med Aarene, saa han et Par Aftener før sin Død udtalte i en Bordtale, at han havde aldrig følt sig saa stærk som nu, og han havde ret lært at takke for et godt Helbred. »Der ligger saa meget godt Arbejde for. Det er dejligt at leve.« Han led dog allerede den Aften af frygtelige Mavesmerter. Men hverken han eller hans Omgivelser anede, at det bar saa hurtig mod Døden.

Den anden Aften efter var han død. Og det var ikke blot hans elskelige Hustru, seks Børn og Svigersøn, der fældede Taarer og spurgte Gud: hvi bøjer Korset ned? Der var mange i København, ude paa Landet og udenfor Danmark, der spurgte: hvi skulde denne dygtige og ædle Mand med det varme Hjerte, de rige Tanker og det lyse Øje saa brat kaldes bort!

Men Eskesen, der i sine sidste Øjeblikke i »Vennely« sagde: Det er godt at bo under Guds Vingers Skygge! han har gennem disse Ord mindet os om, hvor vi skal søge Bod for Savn og Haab i Fremtiden om tro Tjenere, der vil arbejde for de Opgaver, vi har faaet kær og ogsaa tror om, at Herren har kær.

Eskesen er alle sine Dage bleven omtalt som køn. Men aldrig var han kønnere end ved en Fest, og da navnlig en Bryllupsfest. Da lyste hans Ansigt. Han kunde glæde sig som et Barn, naar han skulde til Bryllup. Mærkeligt, at den sidste Fest, han var med til, nemlig to Dage før sin Død, just var et Bryllup. Han forstod ogsaa bedre end de fleste Lignelsen om det himmelske Liv som en Bryllupsfest.

Eskesen har været en Ære for det danske Folk og den danske Andelssag, ligesom denne har Ære af at have taget en saadan Mand i Brug.

Og han var til det sidste en tro Søn af den danske Folkehøjskole og Menighed.